

HÁSKÓLI ÍSLANDS

Málið og tæknin

Vorfundur Samtaka móðurmálskennara

28. maí 2015

Eiríkur Rögnvaldsson

Tæknin í þágu tungumálsins

- Tölvutækni má nýta á ýmsan hátt
 - til að auðvelda mönnum að nota tungumálið
- Þar má nefna
 - málleg gagnasöfn og orðabækur af ýmsu tagi
 - forrit til leiðréttingar á stafsetningu og málfari
 - vélrænar þýðingar
 - talgervla og önnur hjálpartæki handa fötluðu fólki
 - ýmiss konar kennsluforrit

Gagnasöfn og hugbúnaður á netinu

- Rafræn gagnasöfn
 - [Beygingarlýsingin](#)
 - [Ritmálssafn Orðabókarinnar](#)
 - [Mörkuð íslensk málheild](#)
 - [Íslenskt textasafn](#)
 - [Íslenskt orðanet](#)
 - [Íslenskur orðasjóður](#)
 - [Skrá um orðasambönd](#)
 - [Íðorðabanki Málstöðvarinnar](#)
 - [Hugtakasafn ÞM](#)
- Leiðréttingaforrit
 - [Púki](#)
 - [Skrambi](#)
- Þýðingaforrit
 - [Google Translate](#)
 - [Tungutorg](#)
 - [Apertium](#)
- Talgervlar og talgreinar
 - [Karl og Dóra](#)
 - [Talgreinir Google](#)

Tungumálið í þágu tækninnar

- Tungumálið gegnir sívaxandi hlutverki
 - innan upplýsingatækninnar
- Þar má nefna
 - samskipti við upplýsingaveitur, þjónustuver o.fl.
 - spurningar bornar fram í samfelldu, eðlilegu máli í stað þess að nota takmarkaðan orðaforða á fastmótaðan hátt
 - stjórn ýmiss konar tækja
 - talað er við tæki á venjulegu máli og þeim stjórnað með rödd og tungumáli í stað þess að ýta á takka

Ný tækni er handan við hornið

- Gerbylting í samskiptum er á næsta leiti
 - tilraunir eru í gangi með þýðingu talmáls í rauntíma
- Ef við fylgjumst ekki með erum við illa stödd
 - eins og auðvelt er að sýna fram á
- Nýlega var gerð könnun á stöðu 30 Evrópumála
 - hvað varðar máltækni og rafrænan stuðning
- Gerð á vegum Evrópuverkefnisins [META-NET](#)
 - 70-80 síðna skýrsla (hvítbók) fyrir hvert mál
 - tvímála skýrslur — á viðkomandi máli og ensku

Sterk staða málsins

- Staða íslensku er að mörgu leyti sterk
 - sterkari en ýmissa mála sem fleiri tala
 - en eru „aukatungur“ þjóða
 - eða tungur minnihlutahópa í stærri þjóðfélögum
 - t.d. bretónska í Frakklandi, velska í Wales
- Slík mál eiga mjög í vök að verjast
 - vegna þess að notkunarsvið þeirra er takmarkað
 - málnotendur eiga val

Málið í samfélaginu

- Íslenska er notuð á öllum sviðum samfélagsins
 - í stjórnkerfinu
 - í menntakerfinu
 - í viðskiptalífinu
 - í fjölmiðlum
 - í öllum daglegum samskiptum fólks
- Þó eru blikur á lofti
 - vísbendingar um veikari stöðu málsins
 - einkum meðal ungs fólks

Gunnar Smári Egilsson – mars 2015

Íslenskan er að deyja og samfélagið með

7. mars 2015 • Gunnar Smári Egilsson • Skrifa athugasemd

Þegar maður þælir í því er augljóst að íslenskan mun deyja út á næstu 50 til 70 árum. Alla vega sem fullburða tungumál í fjölþættum samskipum fólks. Íslenskan varð að sjálfstæðri tunga vegna einangrunar og eftir því sem einangruninni léttir hverfa forsendur þess að fólkið á Íslandi tali sérstakt tungumál. Æ minni hluti þess sem Íslendingar heyra og lesa er á íslensku og Íslendingar eru of fáir til að geta dregið sístækkandi og æ margbreytilegri veröld inn í íslenska tungu. Og jafnvel þótt Íslendingar væru fleiri þá er vafasamt hvort slíkur hugsanaflutningur væri til bóta.

Linda Björk Markúsardóttir – apríl 2015

„Ég kann þetta ekkert á íslensku“

MENNTUN

Linda Björk
Markúsardóttir
talmeina- og
íslenskufraeðingur

Starf mitt sem talmeinafræðingur felst, meðal annars, í því að meta orðaforða og málkunnáttu barna og unglinga. Undanfarið hefur það hefur færst í aukana að ég fái til mín alíslensk börn sem kunna ekki íslensku nema að litlu og yfirborðskenndu leyti. Deim sýni ég myndir af algengum hlutum og bið þau að segja mér hvað þeir heita. Oft fæ ég svör á borð við: „Ég veit alveg hvað þetta er sko, ég bara kann þetta ekkert á íslensku.“

Sé þeim boðið að nefna hlutinn á ensku lætur svarið ekki á sér standa. Hvernig má þetta vera? Hvernig geta börn og unglingar sem eiga íslenska foreldra, eru fædd og uppalin hér og hafa alla tíð gengið í íslenska skóla ekki búið yfir íslenskum grunnorðaforða? Sé ekki um eiginlega málþroskaröskun að ræða er svarið við þessum spurningum einfalt: Tölvur og tækni. Nú fylgir tæknin móðurmjólkinni og börn og unglingar lifa og hrærast í heimi rafrænna samskipta sem fara nánast öll fram á ensku. Tölvur og símar „tala“ mjög takmarkaða íslensku og til hvers að brúka móðurmál skitinna 320.000 hræða þegar enskan opnar dyr allra samskipta upp á gátt?

Eiríkur Rögnvaldsson, próffessor í íslenskri málfræði, hefur löngum verið ótull talsmaður íslenskrar máltækni og

→ Hvað er hægt að gera? Eigum við sem þjóð að halla okkur aftur í tölvustólunum, skerpa á enskunni og bíða þess sem verða vill?

mikilvægis uppbyggingar hennar fyrir íslenska tungu. Í þættinum Orðbragð, sem RÚV hefur haft til sýninga, lýsti Eiríkur því yfir að raunveruleg hættu væri á því að íslenska verði ekki til eftir 100 ár. Hann vísaði í skýrslu um stafræna stöðu íslenskunnar máli sínu til stuðnings en hún kom út árið 2012.

Á þeim tímapunkti hélt ég að þetta væri nú óþarfa vænisýki í mannum, að ekkert fengi grandað mínu ástkæra ylhýra. Nú er annað bersýnilega að koma í ljós og ekki er lengur hægt að loka augunum fyrir hættunni á því að íslenskan deyi dauða sínum. Hvað er hægt að gera? Eigum við sem þjóð að halla okkur aftur í tölvustólunum, skerpa á enskunni og bíða þess sem verða vill? Eða eigum við ef til vill að beita okkur fyrir því að auknum fjármunum verði veitt í að efla stafræna stöðu íslenskunnar? Eigum við kannski að tala meira við börnin okkar, lesa fyrir þau og gera þeim grein fyrir mikilvægi þess fyrir okkur sem þjóð að íslenskan haldist á lífi?

GIDS-kvarði um lífvænleik tungumála

Fishman's Graded Intergenerational Disruption Scale

Stage 8: most vestigial users of Xish are socially isolated old folks and Xish needs to be re-assembled from their mouths and memories and taught to demographically unconcentrated adults

Stage 7: most users of Xish are a socially integrated and ethnolinguistically active population but they are beyond child-bearing age

Stage 6: the attainment of intergenerational informal oralcy and its demographic concentration and institutional reinforcement

State 5: Xish literacy in home, school and community, but without taking on extra-communal reinforcement of such literacy

Stage 4: Xish in lower education (types a and b) that meets the requirements of compulsory education laws

Stage 3: use of Xish in the lower work sphere (outside of the Xish neighborhood/community) involving interaction between Xmen and Ymen

Stage 2: Xish in lower governmental services and mass media but not in the higher spheres of either

Stage 1: some use of Xish in higher level educational, occupational, governmental and media efforts (but without the additional safety provided by political independence)

Viðmið UNESCO um lífvænleik tungumála

Þrjú teikn um að tungumál sé í hættu

- A language may not be completely dead until the death of its last speaker, but there are three clear signs of imminent death observable well in advance.
 - First, there is loss of function, seen whenever other languages take over entire functional areas such as commerce.
 - Next, there is loss of prestige, especially clearly reflected in the attitudes of the younger generation.
 - Finally, there is loss of competence, manifested by the emergence of ‘semi-speakers’ who still understand the older generation, but adopt a drastically simplified (reanalyzed) version of the grammar.

Niðurstöður rannsóknar META-NET

- 2/3 Evrópumála (21 af 30) eru í hættu
 - ná ekki að fylgja hraðri þróun tölvutækninnar
 - verða því ekki nothæf á mikilvægum sviðum þjóðlífsins í náinni framtíð ef svo fer sem horfir
- Vitundarvakning er nauðsynleg
 - til að vekja athygli stjórnvalda og almennings á þeirri hættu sem tungumálin standa frammi fyrir
 - og benda á möguleika máltækni til að auðvelda samskipti þjóða, og milli manns og tölvu

Þrengt notkunarsvið íslensku

- Hvað ef íslenskan yrði ekki gjaldgeng
 - á sviði sem væri mikilvægt í daglegu lífi almennings?
- Hvað ef hún yrði ekki nothæf
 - til að tala og skrifa um áhugamál ungs fólks
 - í nýsköpun á sviði bókmennta og lista
 - í nýrri tækni og öðru sem væri nýtt og spennandi
 - á öðrum sviðum þar sem nýsköpun ætti sér stað
 - og þar sem ný atvinnutækifæri byðust?

Tungumál í hættu

- Við þær aðstæður hæfist dauðastríð íslensku
 - móðurmálið yrði víkjandi
 - aðeins hæft til heimabruks
 - en ekki til neinna alvarlegra hluta
- Ungt fólk sæi þá ekki tilgang í að læra málið
 - en legði áherslu á að tileinka sér enskuna sem best
- Því er nauðsynlegt að vera vel á verði
 - og koma í veg fyrir umdæmistap íslenskunnar

Íslensk málstefna 2009 – meginmarkmið

- Að íslensk tunga verði nothæf – og notuð – á öllum þeim sviðum innan tölvu- og upplýsinga-tækninnar sem varða daglegt líf alls almennings
 - Þetta merkir í fyrsta lagi að viðmót algengs hugbúnaðar þarf að vera íslenskt; í öðru lagi að til þarf að vera ýmiss konar hugbúnaður sem liðsinnir og leiðbeinir notendum við notkun íslensks máls; og í þriðja lagi að unnt á að vera að nota íslensku sem samskiptamál við ýmiss konar tölvu- og tæknibúnað

Nefnd um íslensku í tölvuheiminum

- Nefnd til að fylgja málstefnunni eftir
 - skipuð 2010, lauk störfum 2012
- Ýmsar tillögur um
 - íslenskt notendaviðmót
 - hugbúnaðarþýðingar, stuðning við íðorðastarf o.fl.
 - máltækni
 - leiðréttingarforrit, talgreining
 - rafrænt námsefni fyrir spjaldtölvur
- Engu hefur verið hrint í framkvæmd

Ályktanir META-NET skýrslunnar

- Íslenska er ekki í bráðri hættu, þrátt fyrir yfirburði enskunnar í máltækni og tölvumálvísindum.
- Á hinn bóginn gæti staðan gerbreyst á svipstundu þegar ný kynslóð tækninnar fer fyrir alvöru að ráða við mannlegt mál á skilvirkan hátt.
- Eigi íslenska að vera lífvænleg þjóðtunga í þróuðum heimi verður hún að geta staðið undir kröfum upplýsingatækninnar.
- Fjárfesting í máltækni verður því að vera grunnþáttur í framkvæmd íslenskrar málstefnu.

Þingsályktun, 12. maí 2014

- Notkun íslensku í stafrænni upplýsingatækni
 - Alþingi ályktar að fela mennta- og menningarmálaráðherra að skipa nefnd sérfræðinga í málvísindum og upplýsingatækni sem geri áætlun um aðgerðir er miði að því að gera íslensku gjaldgenga í stafrænni upplýsingatækni og stuðla að notkun hennar á þeim vettvangi. Áætlunin feli í sér tímasett yfirlit um aðgerðir og áfanga, kostnaðarmat og fjármögnun. Nefndin leggi áætlun sína fram í síðasta lagi 1. september 2014.

Tillögur nefndar

- Nefnd skipuð í byrjun september 2014
 - skilaði álitum í desember
- Tillögur eru þrískiptar:
 - tækniþróunarverkefni
 - s.s. talgreining, málfarsleiðrétting, vélrænar þýðingar
 - innviðaverkefni
 - s.s. uppbygging og viðhald mállegra gagnasafna
 - styrkir til doktorsnema
- Heildarkostnaður: 990 milljónir á 10 árum

Gerum kröfur!

- Allt veltur á málnotendum
 - hafa þeir metnað fyrir sína hönd og móðurmálsins?
- Þetta snýst ekki bara um málvernd
 - einnig um jafnrétti og mannréttindi
- Ætlumst til að geta notað íslensku á Íslandi
 - innan tölvutækninnar og í samskiptum við tölvurnar
 - og alls staðar annars staðar
- Annars er málið dauðadæmt

Takk fyrir áheyrnina!

eirikur@hi.is